

УДК 340.1

Ю.О. ВАЩУК, Харківський національний університет внутрішніх справ

СУТНІСНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Ключові слова: позитивне право, політика, правова політика, сутність правової політики

Основна наукова проблема полягає в тому, що в сучасній юридичній літературі немає єдиного загальновизнаного підходу до розуміння категорії «правова політика», хоча даний термін є достатньо усталеним у політичній та юридичній науках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що в загальнотеоретичній юриспруденції правова політика розуміється як складне, багатоаспектне юридичне явище, котре отримало відповідну змістовну характеристику насамперед в працях таких юристів-вчених, як С.С. Алексєєв, Ю.С. Шемшученко, Б.А. Кістяковський, С.А. Муромцев, Н.М. Коркунов, Л.І. Петражицький, М.І. Матузов, О.В. Малько, К.В. Шундіков тощо.

Невирішеною раніше частиною загальної проблеми, пов'язаної з визначенням поняття правової політики, є відсутність такого визначення, яке б могло охарактеризувати повний зміст і обсяг відповідного поняття. Тому метою даної статті є теоретико-правовий аналіз основних ознак правової політики, що дасть можливість визначити зміст поняття «правова політика».

Процес розбудови України як суверенної, правової, соціальної, демократичної держави об'єктивно припускає необхідність розроблення та впровадження в життя відповідної єдиної загальнонаціональної політики, одним із видів і елементів якої є *правова політика*.

Хоча в юридичній науці усе ще немає якогось-небудь однозначного загальновизнаного підходу до розуміння правової політики, для науковців, як самоочевидна істина безсумнівним є той факт, що дуалізм природи правової політики одночасно визначають і «право», і «політика» як відносно самостійні явища

державно-правової дійсності, тобто вже у першому наближенні «правова політика», з огляду на її сутність, має розумітися як політико-правове явище. Інакше кажучи, поняття «правової політики» є похідним від категорії «право» і «політика». Відповідно вирішення проблеми адекватного висвітлення змісту і обсягу поняття «правової політики» припускає необхідність попереднього з'ясування того, що у словосполученні «правова політика» розуміється під «правом» і «політикою», у чому полягає їх взаємозв'язок.

В сучасній літературі існує сила силенна трактовок поняття «право», які демонструють, що визначення його сутності насамперед залежить від підходу до праворозуміння («вузько нормативне праворозуміння», «широке праворозуміння»), від типу праворозуміння, носієм якого є науковець. Основні типи праворозуміння: «легістське» і «юридичне», котре існує у вигляді двох концепцій – «природно-правової та «лібертарно-юридичної» [1, с.3–39].

Відповідно до природно-правової концепції природне право є втіленням об'єктивних властивостей і цінностей «справжнього права», що виступає у вигляді належного зразка, мети і критерію для оцінки позитивного права, яке встановлює влада в особі законодавця. При цьому природне право розуміється як абсолютно моральне явище, як явище, котре має абсолютну цінність. В поняття природного права, поряд з низкою об'єктивних властивостей права (наприклад: принцип рівності людей), включають і певні «моральні характеристики». Прагнення з позицій природно-правового мислення підвести міцну моральну основу під законодавство в цілому і окремі закони, однозначно слід оцінювати як вельми благородну справу. Достатньо зрозумілим є бачення, що у будь-якій країні під кожним чинним законом стояла солідна моральна, етична основа. Однак слід наголосити, що категорії зла і добра важливі для визначення сутності не стільки права, скільки моралі. Мораль, це також нормативний соціальний регулятор, проте не слід забувати, що норми права і норми моралі об'єктивно мають суттєві відмінності [2].

Згідно з лібертарно-юридичною концепцією право розглядається як загальна і необхідна форма свободи людей. Свобода в соціальному житті можлива і дійсна як право і в формі права. Прихильники даного підходу зазначене вважають необхідним мінімумом права – тим, без чого немає і не може бути права взагалі, в тому числі і правового закону. Закон може як відповідати праву, так і суперечити праву, бути формою захисту як права, так і інших (неправових) явищ. Лише будучи формою вираження об'єктивно обумовлених властивостей права, закон стає правовим законом [3].

Говорачи про взаємозв'язок права і «правової політики», на нашу думку, насамперед треба мати на увазі взаємозв'язок саме «позитивного права» і «правової політики», адже природне право не залежить від волі людей, воно виникає саме по собі, а позитивне право формується владою, так само як правова політика. Правова політика здійснюється у межах і спрямована на виконання чинного законодавства, норми якого, приміром в Україні власне складають більшу частину позитивного права.

Позитивне право як регулятор суспільних відносин упорядковує всі сфери життя суспільства – «мораль», «культуру», «економіку», «ідеологію» і, безсумнівно, «політику». На сучасному етапі розвитку людства політика стала невід'ємною частиною правового життя будь-якої країни. Відповідно, «за логікою речей» необхідно з'ясувати, що слід розуміти у словосполученні «правова політика» під «політикою».

Виникнення терміна «політика» насамперед пов'язують з працею видатного філософа Аристотеля «Політика» («Та politika»), що буквально означає «те, що стосується держави» [4]. У плані етимологічного аналізу, цей термін є похідним від іншого давньогрецького слова – «polis», тобто «місто-держави». В історичному плані на різних етапах розвитку суспільства, політика як соціальне явище мала різний характер, зумовлений особливостями відповідної епохи.

На сучасному етапі розвитку юридичної науки політика розглядається як багатоаспектне явище, котре займає провідну ланку діяльності держави. Німецький соціолог Макс Вебер, класик політичної науки, відзначав, що політика означає прагнення до участі у владі або здійснення впливу на розподіл влади, між державами, або в державі між певними групами людей... «Хто займається політикою, той прагне влади» [5]. Політика це завжди боротьба інтересів певних груп з приводу влади, при цьому політика завжди спрямована на збереження, перетворення або зміну суспільного ладу, але на сучасному етапі свого існування політика перш за все спрямована на узгодження інтересів і задоволення потреб людей, а також підвищення відповідальності держави перед народом за свою діяльність.

Загалом термін «політика» може розглядатись в широкому і вузькому значеннях [6]. У широкому значенні «політика» – це діяльність спрямована на управління когось-небудь ким-небудь, чим-небудь. У вузькому значенні «політика» – це діяльність держави, пов'язана з реалізацією державної влади. Такого роду тлумачення політики є більш предметним зорієнтованим на інструментальну особливість політики, її прямий зв'язок з державною (політичною) владою.

Політика як особлива сфера діяльності і відносин людей, закономірно пов'язана з усіма іншими сферами їх соціальної діяльності в суспільстві. Особливо тісно вона пов'язана з позитивним правом. У процесі розвитку суспільних відносин політика є одним із чинників формування позитивного права, яке закріплюється в законодавстві і є виразом відповідної державної політики. У свою чергу законодавство встановлює правові форми здійснення політики і сприяє проведенню у життя певної політичної лінії [7]. Отже позитивне право певною мірою має політичну природу, оскільки загалом є нормативною формою узгодження інтересів великих соціальних груп. Як відомо, колись К. Маркс зауважував і наголошував, що «все юридичне в своїй основі має політичну природу». Однак взаємозв'язок

права і політики зовсім не є однозначним. У даному сенсі у вітчизняній літературі радянського періоду існував підхід, згідно з яким у позитивному праві опосередковується лише державна політика, до того ж не уся, а лише та її частина, яка для свого існування вимагає загальнообов'язкової форми та державної охорони, тобто втілюється в законі [8]. При цьому політика повинна ґрунтуватися на засадах права і справедливості, лише за цієї умови право може служити формою вираження і реалізації політики. Держава повинна використовувати право тільки у відповідності з його природою. А якщо держава використовує законодавчу владу в інтересах однієї соціальної групи, або взагалі проводить антисоціальну політику, правовий зміст законів безслідно зникне і залишиться лише юридична форма, що може призвести до руйнації всієї політико-правової системи. Політика, яка б вона не була, за своєю юридичною природою має бути правовою, вона повинна відповідати принципам і нормам права, не виходити за рамки того чи іншого закону, мати своїм пріоритетом права людини. Відповідно політика не повинна страждати бути виразом правового свавілля [9, с.7].

Позитивне право багато у чому має політичний зміст. Воно використовується як для оформлення загальнозначущих політичних відносин, інститутів і цінностей, так і для закріплення панування певних соціальних класів або якщо говорити інакше виступає засобом закріплення політики. Тоді як політика формує позитивне право. У той же час право виступає важливим джерелом легітимації політичної влади, певною мірою обмежує політичну активність, визначає поле політичної діяльності, правила політичної діяльності, права та обов'язки суб'єктів політики, тобто регулює політичну діяльність [10].

Особливості «права» і «політики», власне і визначають такий своєрідний правовий феномен як правова політика. Правова політика генетично походить від політики, але основою для її існування і функціонування завжди є право [11, с.20]. В сучасній юридичній літе-

ратурі немає єдиного загальновизнаного підходу до розуміння категорії «правова політика». Як зазначає академік Ю.С. Шемшученко, дотепер усе ще проблемним залишається саме поняття правової політики, її зміст, місце у системі інших видів політики [12, с.15]. Але безсумнівним є той факт, що правова політика може існувати лише в демократичній і правовій державі. В сучасній Україні правова політика є невід'ємною частиною складного процесу трансформації держави в соціальну, правову демократичну державу, однозначно правова політика налаштування максимально ефективного функціонування правової системи загалом. Правова політика, як особливий вид діяльності держави, що знаходить вираз у позитивному праві, має низку основних ознак, існування яких закономірно зумовлено основними ознаками позитивного права. Насамперед необхідно зазначити, що правова політика – це політика заснована на нормативному змісті права, на його принципах і нормах. Правова політика здійснюється виключно правовими методами. Правова політика діє в межах закону і не може здійснюватися неправовими засобами. Правова політика має публічний, офіційний характер. Правова політика є відкритою для широкого загалу, вона ні в якому разі не може бути «тіньовою». Позитивне право – це чинне право і відповідно воно має публічний і офіційний характер. Правова політика формується державою. Здійснення права забезпечується державою. Це проявляється в тому, що держава створює реальні умови й засоби, які сприяють безперешкодному добровільному здійсненню відповідними суб'єктами сформульованих у правових нормах зразків поведінки. Правова політика формується владними інститутами держави за опосередкуванням народу. Правова політика має імперативний характер. Правова політика – це офіційний програмний, цілеспрямований курс держави, який за логікою речей припускає обов'язковість його втілення у правовій життєдіяльності суспільства.

Правова політика як і позитивне право має загальнообов'язковий характер. Оскільки но-

рмативні положення права повинні сприйматися адресатами як безумовне керівництво до дії, мають виконуватися незалежно від особистісного ставлення до них, приміром, з точки зору доцільності, раціональності, правильності тощо. Правова політика може спиратися на примус. Держава, формуючи право, застосовує відповідні заходи заохочення, переконання і примусу до здійснення бажаної поведінки, та застосовує ефективні санкції в разі невиконання вимог правових норм. Правова політика пов'язана з усіма видами державної політики. Будь-яка діяльність держави заснована на праві. Правова політика є способом впливу на соціальні відносини через право як їх регулятор. Право є системою правил поведінки, які у своїй сукупності регулюють соціальні відносини між людьми. Формальна визначеність права характеризується тим, що припускає і формальний характер правової політики, є певні форми права у яких правова політика знаходить своє формальне закріплення в текстах нормативно-правових актів, договорів, рішень Конституційного суду, тощо. Правова політика, як і право характеризується системністю, правова політика це система, в якій усі її елементи взаємопов'язані і взаємоузгоджені.

З огляду на зазначене, підсумувавши сказане, можна зробити висновок, що правова політика – це системна, публічна, владно-імперативна діяльність держави в сфері правового регулювання суспільних відносин, яка відповідає принципам права, спирається за необхідності на державний примус і знаходить своє закріплення в формах об'єктивного (позитивного) права. Загалом на підставі проведеного дослідження, можна запропонувати такі основні висновки:

1. В сучасній Україні правова політика є невід'ємною частиною складного процесу трансформації держави в соціальну, правову демократичну державу, «інструментом» налаштування максимально ефективного функціонування правової системи загалом.

2. Правова політика є особливим різновидом державної політики, фактично вона проникає в усі сфери державної діяльності і од-

ночасного відіграє провідну роль у формуванні загальнодержавної політики.

3. Правова політика, перш за все, є засобом управління суспільними процесами, який реалізується через нормативно-правове регулювання суспільних відносин, тобто через встановленням норм позитивного права правова політика припускає безпосереднє використання права як засобу управління соціальними процесами. Правова політика визначає правовий розвиток країни, узагальнюючи особливості різних галузей людської діяльності, вона синтезує їх у юридичних нормах. У цьому сенсі можна зробити висновок, що правова політика – це елемент змісту і форми позитивного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нерсисянц В. С. Юриспруденція / Нерсисянц В. С. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1998.
2. Коростей В. И. Теория государства и права Украины: становление и развитие : курс лекций / В. И. Коростей. – 2-е изд., доп. и перераб. – Донецк : Юго-Восток, 2011. – 212 с.
3. Нерсисянц В. С. Философия права : учеб. для вузов / Нерсисянц В. С. – М. : Издательская группа Инфра-М ; Норма, 1997. – 652 с.
4. Аристотель. Политика / Аристотель. // Сочинения : в 4 т. – М., Мысль, 1983. – Т. 4.
5. Вебер М. Политика как призвание и профессия / Вебер М. // Избр. произведения. – М., 1990. – С. 646.
6. Шульга А. М. Книга-конспект : Теория держави і права / Шульга А. М. – Х. , 2010. – 94 с.
7. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В.Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
8. Алексеев С. С. Структура советского права / Алексеев С. С. – М. : Юрид. лит, 1975. – 264 с.

9. Ирхин Ю. В. Взаимосвязь политики, морали и права / Ирхин Ю. В. // Вестник Российского университета дружбы народов. – Серия: Политология. – 1999. – № 1. – С. 7.

10. Юрий М. Ф. Политология : навчальний посібник / Юрий М. Ф. – К. : Дакор, КНТ, 2006. – 416 с.

11. Минькович-Слободяник О. В. Правова

політика як чинник правотворчості та правозастосування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Минькович-Слободяник. – К., 2010. – 20 с.

12. Шемшученко Ю. С. Конституція України і права людини / Шемшученко Ю. С. // Право України. – 2001. – № 8. – С. 15.

Ващук Ю. О. Сутнісні аспекти правової політики / Ю. О. Ващук // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 67–71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_13.pdf

Аналізується взаємозв'язок таких правових категорій як «політика» і «позитивне право», від яких генетично походить правовий феномен «правової політики». Надана загальнотеоретична характеристика поняття та ознак правової політики.

Ващук Ю.О. Сушностные аспекты правовой политики

Анализируется взаимосвязь «политики» и «позитивного права», от которых происходит феномен «правовой политики». Дана общетеоретическая характеристика понятия и признаков правовой политики.

Vaschuk Ju.O. Essential Aspects of Legal Policy

The article analyzes the relationship of «policy» and «positive law», which form the phenomenon of «legal policy». The general theoretical description of the concepts and features of legal policy was given.